

Dyscia fagaria

Skuggmätare

Fjärilar, Mätare

NE

NA

LC

DD

NT

VU

EN

CR

RE

Starkt hotad (EN)
B2ab(iii,v)c(iv); C1

Klass: Insecta (egentliga insekter), **Ordning:** Lepidoptera (fjärilar), **Familj:** Geometridae (mätare), **Släkte:** *Dyscia*, **Art:** *Dyscia fagaria* - skuggmätare (Thunberg, 1784) **Synonymer:**

Kännetecken

Fjärilen har en ovanlig form på framvingen genom att den raka framkanten är svagt inåtböjd (konkav) på mitten. Individer på västkusten har vitgrå vingar medan de på Öland är gulgrå och mer eller mindre tätt brunpudrade. Hanen är i detta avseende alltid ljusare än den betydligt mindre och mörkare honan. Framvingens teckning är mörkbrun och består av en tydlig diskfläck, en tandad yttre tvärinje med uddarna riktade inåt, två fläckar närmast utanför tvärinjen, samt en ofta på öländska individer, otydligare inre tvärinje. Bakvingarna har en inåt tandad tvärinje som ibland är tydligt dubbel på vingens mitt men inte mot kanterna. Hos hanen är antennerna kamtandade, medan de är enkla hos honan. Den öländska populationen är något mindre och har namngivits som lokalform *alvarensis* Wahlgren. Vingspann 30-35 mm.

Utbredning och status

Skuggmätaren är en av ljunghedens mest diskreta fjärilsarter. Den beskrevs som ny art från Halland, troligen från södra delen där insamlaren Osbeck bland annat var verksam i Hasslöv 1778. Arten omtalas under 1800-talet i övrigt endast från Skåne, Kristianstadstrakten. Fram till 1930-talet hade skuggmätaren påträffats i Skåne, Halland, Västergötland (Göteborgstrakten) och på Öland. Utbredningsområdet under senare hälften av 1900-talet omfattar främst västkustens ljunghedar, där den bland annat påträffats i Skåne: Skanörs ljun 1952 och Kullabygden öster om Skäret 1950-1952, Halland: Onsala, Hållsundsudde 1980, Västergötland: Askim, Brottkärr 1949-1958, Brännö 1975-1979, Göteborg, Änggårdssbergen 1978, Bohuslän, Fiskebäckskil 1976 och Härnäs, Näverkärr 2006. Under senare års eftersök har arten inte kunnat återfinnas på lokalen i Halland eller på lokalerna på Brännö. Artens tidiga flygperiod gör att den främst påträffas vid riktat eftersök och det är därför idag svårt att avgöra dess status utan en grundligare undersökning av fler ljunghedar på västkusten. Skuggmätaren förekommer fortsatt på Ölands Stora alvar. Här rapporterades den från sju lokaler 2004-2006. Den har endast en gång blivit funnen i Småland, Förlösa 1976. På sina svenska förekomstområden har den uppträtt tämligen sällsynt och med liten variation i frekvensen mellan olika år. I Danmark är skuggmätaren utbredd lokalt på större ljunghedar i det mesta av Jylland, talrikast i Nordjylland, Himmerland, Mitt- och Västjylland. På Djursland är den senast påträffad 1960, och på Själland är den endast påträffad i trakten av Tisvilde sedan 1960-talet. Den påträffades på Läsö 1969 och på Anholt 1984. Arten är sannolikt förbisedd på båda dessa öar då dess flygtid infaller före semestertider och samtidigt med skolavslutningar. I Norge förekommer skuggmätaren sällsynt i Östfold, yttre Aust-Agder och yttre Rogaland, Vikingstad. I Tyskland är arten mycket lokal och sällsynt till mycket sällsynt. Den förekommer endast i de norra delarna och har vid Östersjön sin östgräns i västligaste Polen. I Storbritannien är arten utbredd över hela området till inre Hebriderna, Orkneyöarna och Irland. Den är mer glest utbredd i sydöstra England. Världsutbredningen sträcker sig från norra Medelhavsområdet Storbritannien och Norden till Centralasien med stora luckor i utbredningen och i öster med nordgräns i södra Uralbergen.

Värdväxten är i Sverige sannolikt endast ljung *Calluna vulgaris*. I England uppges arten även leva på klockljung *Erica tetralix* och purpurljung *Erica cinerea*. Skuggmätarens livsmiljö är större områden med öppen trädlös ljung. I Göteborgstrakten förekommer arten endast på de största arealerna av sammanhängande ljung i höjdlägen omgivna av hav eller skog. Den föredrar ljung där cirka hälften av arealen utgörs av nakna klippor och områden med en större variation i markens fuktighetsgrad genom fläckvis yttlig avrinning från större och mindre hållkar. På några områden även där urbergsgrunden är mer lättvittrad över en något större areal. Vittringsgruset ger ljungen gynnsammare tillgång på markvatten vid torka. På de tre lokaler på Brännö där arten regelbundet påträffades under 1970-talet har idag björk etablerat sig i alla bergsskrevor så att ljungytor och hållmarker på alla sidor omges av 5-8 m höga trädbårder. Då skuggmätaren förgäves eftersöktes där 2011 visade det sig att mottmätare *Pachycnemia hippocastanaria* nu intagit dess plats på en av lokalerna och var hedens allmännaste fjärl. I Skåne förekom skuggmätaren främst på sandmarker liksom i Danmark. Ljungens utbredning på sandfälten varierar betydligt, främst beroende av vattentillgången under torrår. På Stora alvaret på Öland växer ljung endast på tunna sandavlagringar på kalkstensplattan. Ljungens utbredning är här så begränsad att det varit befogat att misstänka att skuggmätaren här kan ha andra värdväxter. Arten förekommer i Sverige aldrig på moss- eller kärrmark och det finns inget samband till förekomsten av klockljung. Larvutvecklingen är före övervintringen mycket långsam och den övervintrar som liten larv. Tillväxten går betydligt snabbare under våren och de nattaktiva larverna börjar äta redan under övergången från vinter till vår. De livnär sig av färska toppskott och om vintern varit mild går de tidigt till förpuppning, i en spånad bland döda växtdelar i markytan. I Göteborgstrakten infaller flygperioden efter milda vintrar från mitten av maj och till första veckan i juni. I Skåne har arten påträffats främst under början av juni och på Öland vanligen först under andra till tredje veckan i juni. På Danmarks sandhedar är flygtiden normalt något senare än i klippterräng i Sverige, undantaget den sydvästligaste delen av Jylland. Skuggmätaren är på den svenska västkusten endast nattaktiv och påträffas främst med hjälp av pannlampa, sittande i ljungen. Honorna påträffas endast sittande och ofta ganska lågt i riset. De är framme först runt midnatt och uppsöks då av hanarna, som med en stadig flykt, otypisk för mätare, söker honor flygande på cirka en halvmeters höjd över ljungheden. Hanarna kan lockas till UV-ljus. Endast på Öland har honan insamlats lockad till UV-ljus. I Danmark är honan känd för att vara mycket svårfunnen. Skuggmätare kan under dagtid endast störas till flykt på områden med en sparsammare ljungvegetation, såsom på Öland, där de vilar direkt på marken med utbredda vingar. Arten har på Jylland en benägenhet att utveckla lokalformer som är unika för en region och den omnämns bland annat som ljusare i trakten av Holstebro och Herning i Västjyllands inland. På flygsand i Nordtysklands inland förekommer lokalformen *favillacearia* som avviker i samma riktning från nominatformen som den ljusare och mer teckningslösa lokalformen *alvarensis* på Öland. Från Storbritannien omnämns ett stort antal lokalformer. De olika formerna är välkamouflerade i skilda miljöer och har sannolikt uppstått genom ett hårt selektionstryck genom predation från fåglar i kombination med att honorna har så tunga bakkroppar att det gjort dem obenägna att flyga längre sträckor för att sprida ut sin avkomma.

Hot

Arten hotas av igenväxningen av öppna ljungedar på sandmarker och i klippterräng. Den naturliga återbeskogningen av tidigare mer eller mindre trädlösa områden i norra Skåne, Halland, Göteborgstrakten och Bohuslän går sedan 1970-talet i rasande takt. Om inte några åtgärder vidtas kommer antalet öppna ljungmarker, av den storlek som arten tydligt kräver för sin överlevnad, att bli mycket få inom en snar framtid. Sannolikt klarar arten inte sin överlevnad på mindre områden än cirka 500-1000 m², då den saknas på mindre öar och på isolerade bergknallar med trädlösa toppar omgivna av skog. På Öland hotas arten från 2000-talet möjligen av att hela Stora alvaret nu omfattas av Natura 2000 och ett Life-fondprojekt med målsättningen att alla områden ska ha årligt bete utan en rotation av perioder utan beteshävd och att outnyttjade ytor idag är mycket marginella. Kravet vid generell miljöersättning att buskar och träd ska elimineras på beteshävdade områden kan dock vara positivt. I andra delar av landet kan naturvårdsåtgärder såsom ljungbränning vara ett allvarligt hot om hela fjärlens habitat bränns av vid samma tillfälle och inte i delområden med fleråriga intervaller. På öarna Galterö och Rivö i Göteborgs skärgård som omfattats av kontinuerligt utmarksbete av får i minst 70 år saknas skuggmätaren. Åtminstone förr brändes där ljungen och då sparades inga ljungytor.

Åtgärder

Några större ljunghedar i Västra Götalands och Hallands län, som hyser större populationer av de båda rödlistade mätararterna skuggmätare och mottmätare *Pachycnemia hippocastanaria* bör underställas skötselplaner med avsikt att förhindra igenväxning av träd. Lämpligen bör områden utväljas som hyser båda dessa arter och ytterligare rödlistade arter ur andra evertebratgrupper, som likaså missgynnas av återbeskogningen. Näverkärret är ett naturreservat och där bör skötseln anpassas till att bevara populationer av de två ovan nämnda mätarna.

Litteratur

- Andersson, J. 1890. Bidrag till kännedomen om svenska Macrolepidopterers geografiska utbredning. *Ent. Tidskr.* 11(1-2): 81-86.
- Douwes, P., Kaaber, S., Nordström, F., Opheim, M. & Sotavalta, O. 1969. *De fennoskandiska och danska nattflynas utbredning*. C.W.K. Gleerups förlag, Lund.
- Eliasson, C. 1973. Fjärilar på Brännö. *Nerikes Ent. sällskaps årsskrift* 5: 37-40.
- Forster, W. & Wohlfahrt, Th.A. 1980. *Die Schmetterlinge Mitteleuropas, Eulen (Noctuidae)*. Franckhsches Verlagshandlung, Stuttgart.
- Friedrich, E. 1983. *Breeding Butterflies and Moths*. Harley books, Colchester.
- Hoffmeyer, S. 1966. *De danske målere*. Universitetsforlaget, Aarhus.
- Koch, M. 1983. *Wir bestimmen Schmetterlinge*. IV teil; Spanner. Neumann-Neudamm Verlag, Radebeul.
- Lampa, S. 1885. Förteckning öfver Skandinavien och Finlands Macrolepidoptera. *Ent. Tidskr.* 6(1-3): 1-137.
- Lindeborg, M. 2005. Fjärilsfynden i Sydost 2004. *Lucanus* 10: 1-19.
- Lindeborg, M. 2006. Fjärilsfynden i Sydost 2005. *Lucanus* 11: 1-14.
- Lindeborg, M. 2007. Fjärilsfynden i Sydost 2006. *Lucanus* 12: 1-16.
- Lindeborg, M. 2007. Intressanta fynd av storfjärilar (Macrolepidoptera) i Sverige 2006. *Ent. Tidskr.* 128: 19-32.
- Nordström, F., Wahlgren, E. & Tullgren, A. 1935-41. *Svenska fjärilar*. Nordisk familjeboks förlag, Stockholm.
- Norgaard, I. & Nielsen, P.S. 1988. *Fund af storsommerfugle i Danmark 1961-86*. Lepidopterologisk forening.
- Palmqvist, G. 1979. Intressanta fynd av Macrolepidoptera i Sverige 1978. *Ent. Tidskr.* 100: 85-89.
- Rydén, H. & Carlgren, G. 1953. Fjärilsfaunistiska notiser (Macrolepidoptera). *Opusc. ent.* 18(1): 49-52.
- Rydén, H. 1961. *Kullabergs storfjärilar*. AB Kullabergs natur; häfte 5, Lund 1961.
- Skinner, B. 1984. *Colour identification guide to moths of British Isles*. Penguin Books Ltd, Harmondsworth.
- Skou, P. 1984. *Nordens målere. Danmarks dyreliv Bind 2*. Apollo books, Stenstrup. 8.
- Velde, M.-H. 1988. Macrolepidoptera fra Karmøy kommune (Ry). *Insekt-nytt* 13(4): 13-16.

Författare

Claes U. Eliasson 1996. Rev. Claes U. Eliasson 1999, 2005, 2007 & 2012.